

Ludwik Bernacki

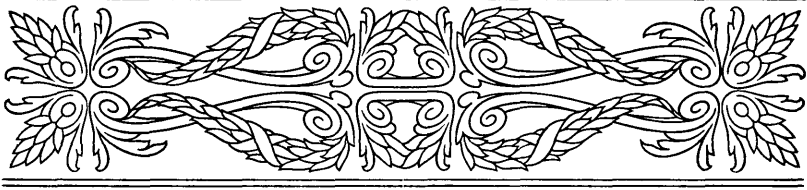
Nieznana praca Jana z Koszyczek

Pamiętnik Literacki : czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej 6/1/4, 363-370

1907

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

NOTATKI.

Nieznana praca Jana z Koszyczek.

O osobie Jana z Koszyczek wiemy bardzo niewiele. To pewna, że w r. 1503, za wtórego rektoratu Marcina z Krakowa, profesora teologii, dziekana przy kolegiackim kościele św. Floryana na Kleparzu, zapisał się na uniwersytet jagielloński, jako syn Mikołaja¹⁾ i że w dziesięć lat później r. 1513, za dziekanatu Feliksa Łaskiego, bakałarza prawa kanonicznego i kanonika przy kościele katedralnym w Przemyślu otrzymał bakałareat²⁾. W tym samym roku zapisał swego syna, Marcina, na wszechnicę krakowską³⁾. Oto i cała biografia, a gdy dodamy do niej wiadomości o pracach literackich, będziemy mieli wszystko, co wiemy o Janie z Koszyczek.

1) Rozmowy, które miał król Salomon mądry z Marchołtem grubym a sprośnym, a wszakoż jako o niem powiadają barzo zwymownym zfigurami i zgadkami śmiesznymi. Kraków, Hieronim Wietor 1521, 8°. — „Śmieszne a krotofilne Marchołta gadanie z Salomonem wyłożył w polskie z łaciny“, jak stwierdza sam Wietor, Jan bakałarz z Koszyczek⁴⁾.

2) „Pokorne wspomnienie żywota Pana Jezusowego, i przemowa do pana Jezusa od Jana bakałarza z Koszyczek“.

¹⁾ Adam Chmiel, Album studiosorum Universitatis Cracoviensis. T. II. Cracoviae 1892 s. 83 (Johannes Nicolai de Koschycze s. t.).

²⁾ Josephus Muczkowski, Statuta nec non liber promotionum. Cracoviae 1849 s. 157 (Joan. de Coszycze).

³⁾ A. Chmiel, l. c. s. 147 (Martinus Johannis de Coszycze dioc. Cracoviensis gr. 2 s.).

⁴⁾ Marchołt. Przedruk homograficzny. Objął dr. Zygmunt Celichowski. Poznań 1876. Por. Karol Estreicher, Bibliografia polska og. zb. t. XX (1905) s. 144.

„Czynił ty wierszyki“ Jan z Koszyczek w „Żywocie wszechmonego syna bożego, pana Jezu Krysta, stworzyciela i zbawiciela stworzenia wszytkiego“, który ogłosił Hieronim Wietor w Krakowie 1522, folio (f. 4—4')¹⁾.

3) *Historia piękna i ucieszna o Poncyanie cesarzu rzymskim, jako syna swego jedynego Dyoklecjana dał w naukę i ku wychowaniu siedmi mędrcom.* Kraków, Hieronim Wietor, około 1530, 8°. — „Krotka przemowa do czytelnika“ poucza nas, że

„Książki więc siedmiu mędrców dziejami nazwane
Wielkich mężów powieści znacznie wypisane.
Jan bakałarz z Koszyczek dla twojej miłości,
Przełożył je z łacińskich ma w polskie w krótkości“²⁾.

Do tych wiadomości o pracach literackich Jana z Koszyczek dołączę jeszcze jedną, o której dotąd nie wspomniano, choć jest w niej jego nazwisko wyraźnie wymienione. Jestto:

4) *Żywot świętej Anny / naczystszej panny Mariey matki bożej i y páná Jesu Crystá stárey matki iego.* Pod tym tytułem jest drzeworyt, przedstawiający Matkę Boską podtrzymującą Pana Jezusa, stojącego na kolanach ś. Anny. Na odwrotnej stronie tytułu jest „Przemowá ku świętej Annie“, którą przytaczam:

„O páni naswiętsza Anno / nádzieio nászá
Wszystki ciężé żádáiące łáská twa podnaszá
Twoie slugi wrywasz zubostwá czésnego
Y potym domieszczasz krolestwá wiecznego
Zadny darmo nieprosi twego wspomózenia
Káždemu raczysz dátz dla iego zbáwienia
Wspomóž Anno naswiętsza mnie grzesznego
Jáná bákálarzá Skoszyczek slugę twego
Ktory wpolskie wyłóżył żywot żláztiny
Nierácž go opustzitz ostatniey godziny“.

Razem z kartą tytułową liczy praca Jana z Koszyczek 43 kart nieliczbowanych formatu 8°. Arkusze znaczony są niejednostajnie:

¹⁾ Przedruk u Józefa Przyborowskiego, Baltazara Opecia *Żywot Pana Jezusa w pięciu wydaniach wieku XVI. Przegląd bibliograficzno-archeologiczny* (C. Wilanowski) T. II. Warszawa 1881 s. 404—405, też u Mikołaja Bobowskiego, *Polskie pieśni katolickie.* Kraków 1893 s. 160—162. Por. K. Estreicher, l. c. og. zb. t. XIII. (1894) s. 254—255.

²⁾ Dr. M. Murko, *Die Geschichte von den sieben Weisen bei den Slaven.* Wien 1890 s. 70—87. Por. K. Estreicher, l. c. t. XVIII. (1901) s. 217—218.

A—A_{III}(A₄), B—B_{III}(B₄), C—C_{III}(C₄), D—D_{III}(D₄), E—E_V(E₆—E₈), A—F_{III}(F₄), G—G_V(G₆—G₈), H—H_{III}, I—I_{III} czyli A, B, C, D są półarkuszykami, E całym arkuszem, F półarkuszykiem, G całym arkuszem, H, I półarkuszykami. Jedyny egzemplarz, doskonale zachowany, z śladami złożonych i wyciskanych brzegów, nabyty z innymi drukami (z lat 1529—1532)¹⁾ w 1825 r. przez Jerzego Samuela Bandtkiego, znajduje się w Bibliotece Uniwersytetu Jagiellońskiego (syg. Teol. 4729). Opisali go: Bandtkie²⁾ i Estreicher³⁾. Książka drukowana pięknym gotykiem bez oznaczenia roku, miejsca i drukarni. Bandtkie uznał, że „bezwątpienia jest to druk albo H. Wietora albo Szarffenbergera któregoś“, Estreicher domyśla się, że okazał się „około 1532 z drukarni Wietora lub Mac. Szarffenbergera“. Po tym opisie przechodzę do treści, którą podam, przytaczając nadpisy rozdziałów.

Przemowá przed początkiem | pisánia żywotá miły świętey | Anny, mátki naswiétszey pán|ny Mariey y stárey matki pá|ná Je-zusowey.

Pirwa częścťz o rodzáiu swie-|ty Anny / y o iey rodzyczoch / y o po-|tomkoch sýostry iey Ezmeriey.

Znák / o rodzáiu y o pokoleniu | Emerenciey mátki / y dziewki iey | świętey Anny.

Wtore rozdzýelenie iest / o chwa-|lebnym obczowánium świętey Anny w mło-|dostzi / á iáko bylá daná wmałżeństwo | Joachimowi / y iáko żylij w | małżeństwie.

Cápitulá albo rozdzýelenie trze-|czie / iáko ofiárá Joáchimowá w kościele | bylá wzgárdzoná / á iáko sye oboie smuczi-|ło y roz-dzeliło / potym iáko ym ániól | powiedział iżeby sye dzýewká | miała národzicz.

Czwar-te rozdzýelenie / w kto-|rym iest czemu przez tyle lat Anná bylá | niepłodna / á iáko sýe społem zesziij podług | słowá ánielskiego v złotey vliczki / w Jeru-|zálem / á iáko poczęlá / y offýará ich | bylá przyiemná pánu bogu.

Piáte rozdzýelenie / iáko Anna | poczęlá y porodziła dzýewkę Máriá / á iáko | iá po trzech leczyech do kościołá offiá|rowála / y iáko potym Joá-|chim umarł.

Szoste rozdzýelenie ksiąg / o tym | iáko Anná będąc wdowá z napominania | ánielskiego dáná iest wtoremu mężowi / kto|remu imię było Cleoffás brátu Jozeffo-|wemu który był ocziec domnimány páná Cristusów, z ktorego też poczęlá Máriá mátkę trzech áposto-

1) T. j. z: Psalterzem 1532, Psalmem pięćdziesiątym 1531, Żywotem ś. Aleksego 1529, Istoryą o ś. Józefie patryarsze 1530.

2) Historia drukarni w królestwie polskiem T. I. W Krakowie 1826 s. 443.

3) Bibliografia polska og. zb. t. XII (1891) s. 165.

łow y iednego zwoleń-|niká / potym iáko on Cleoffás | dusze dał pánu bogu.

Syodme rozdzyczenie / iáko świę-|ta Anná bylá dana trzeciemu mężowi Sálomásowi' z ktorego porodzyła trzeciá / Mária / mátkę dwu onych apostołow Já-|cubá więtszego y Janá ewángelistę / y iako swe dzyewkij náuczyła / y o śmierczy Sá-|lomásowey / yktorego sye dnia świętá Anná vrodzyła / y ktorego dnia pánu boju (!) dusze swoję dáła.

Osme rozdzyczenie / iże niebylá | sromotá ani žádne pogorszenie / iże święta | Anná poięlá trzeciego męża iáko sye to | vkázuie o iedney pannie ktora dzywne wi-|dzenie w duchu miała / dlatego iże | niechýwała nabożnie służyć | pániey świętey Annie.

Dzyewiąte rozdzyczenie o nie-|ktorym Prokopie sláchetnym á náuczónem | mężu ktory potym był pustelnikiem ktory | był nabożny ku świętey Annie / y o Prá-|skim Biskupie / ktory powiádał iże święta | Anná ma być chwalóná á święto iey | ma być święczono.

Dzyewiąte (!) rozdzyczenie o nie-|ktorym młodzyńczu stráwnym / ktory pr-|zez nápomínánie świętego Jakubá służył | nabożnie świętey Annie / przy ktorym przez záslugi świętey Anny / wielkie sye czuda | przydáwały y o wybáwieniu iego od | vpádu szkodliwego y o rozmno-|żeniu chwały świę-|tey Anny.

Iedenaste rozdzyczenie / o nie-|ktorym Biskupie w Anglij: ktory chcyá | nagabac chwałę świętey Anny / a nie dla | czego / dzywno był skaran/a iako wielkie na | bożeństvo rozmnożyło sye ku chwa-|lebnemu iey świętu y czýy.

Dzyewiąte (!) rozdzyczenie o dwu | mniszkach nabożnych ktorym sye sáma v-|kazála / y o modlitwach ktorych ie | náuczyła ku swey chwale y ku | otrzimániu zapláty.

Modlitwa ktora swieta Anná | obiáwiła swietey Brydýze.

Trzinaste rozdzyczenie / iako | święta Anná obiáwiła sye dwie-|má kxobie | nabożnym / iednemu pustelnikowij | á drugiemu žakowi / y o dzywach | ktore sye przynich dzyalij / | przez swietá Annę.

Drugi táki przyklad o | świętey Annie.

Czternaste rozdzyczenie o roz-|máitych czudach z ktorymij Anná święta | slinęlá / á napirwey niektorych wybáwio-|nych od potonienia y o vbogíey w-|dowie poczýeszoney.

Drugi przyklad o iedney wdo-|wie ktora wspomagála święta Anná.

Rozdzyelenye pyátenaste o | nyektorey nyewyešýe bárzo nyemocney | ktora wzywájac swýtey Anny | bylá vzdrowyoná y potem obraz | yey sprawilá a o nyektorey dze-|wce wmor przed obrázem | yey od nyemocy y po-|wíetrza wibáwioney

Przyklad o swýtey ánye.

Rozdzyelenye ssostenaste o | márgorzečýe niektorey pánnye nabożney | ku swýtey ánye y Ioachimowy kto-|ra od nych bilá dzy-

wno nāvczoná | y iáko była przy iey śmyerćy: O | niektořem žym-
nycę ćirpyćem | bliskym śmyerćy vzdrowio-|nem dziwno przez za-
slugi | miłey świętey ánný.

Przyćlad o świętey annye.

Rozdzyełnye śyodmenaste o | pálcu świętey Anny przenieszio-
nem zmiá|stá pářiza dokolná/ y o dziwnich cūdach ktore śye dzyły
przyjego cá |łowányu/ y iako święta ánná | wspomaga wssitki trwá-
iá-|ce ná iey służbye/ tákyesz | ty ktorzij iey niesłużá | opussza.

Przyćlad o naśwyćssey annie.

Przyćlad o świętey Annye.

„Przemowa ku ś. Annie“ poucza nas, że Jan z Koszyczek
„w polskie wyłóżył żywot z łaciny“.

Oryginał łaciński, z którego przekład „Żywota ś. Anny“ po-
szedł, nosi tytuł: *Legenda sanctissimae matronae An-
nae, genitricis Virginis Mariae matris et Jesu Christi*. „Legenda“
była często drukowana w XV i XVI w. Jako pierwsze jej wydanie
podają druk: Lovanii, J. de Westfalia 1496; następne tłoczył Mel-
chior Lotter w Lipsku (1497: dwie edycje; 1498; 1505; 1512)¹⁾.
Miałem pod ręką egzemplarz Biblioteki Z. N. I. Ossolińskich p. l.
inw. 8,434, drukowany 1512 (Impressum Lypzk. per Melchiorem
Lotter), ważny z tego względu, że mieści pod tytułem własnoręczną
notatkę ks. H. Juszyńskiego, którą przytaczam:

Cracoviae typis Scharfenbergianis opus hoc impressum habeo,
cum hac inscriptione: *Cura & studio Joannis de Stobnica Decani Sae
Annae ad Cracoviam*. Conjicio et hanc editionem ad praefatum au-
ctorem spectare inde, quod, iam tunc commercium cum Lipsiensi ty-
pographia inerat Polonis, quod mihi fere contemporanea duo opus-
cula sunt nota Lipsiae in eadem typographia impressa, ad extremum
quod in editione Cracoviensi nulla mentio est de reimpressione vel
alieno opere.

Bibliothecae Ossolinianae offert M. Hieronymus Juszyński.

Edycy Śzarfenbergera „Legendy“ dziś nie znamy; czy wyja-
śnienie napisu na tem wydaniu, jakie podał Krezus-Juszyński, jest
właściwe zostawiam tym, którzy Janem ze Stobnicy (†1519) i kul-
tem ś. Anny u nas zajmować się będą; w każdym razie „Legenda“
jest oryginałem łacińskim, z którego przetłumaczono „Żywot św.
Anny“ na język polski.

Dla dowodu zestawiam ustęp (z przykładu: o niektórym mło-
dzieńcu strawnym, który przez napominanie świętego Jakuba służył

¹⁾ Por. L. Hain, *Repertorium bibliographicum*, V. I. Stuttgart
1826 s. 123—124; K. Estreicher, *Bibliografia polska XV—XVI
stolecia*, Kraków 1875 s. 157; W. Wisłocki, *Incunabula typograp-
hica*, Cracoviae 1900 s. 480.

nabożnie świętej Annie) z tłumaczenia i oryginału; w nocy podają dla porównania początek tej samej opowieści, w nieco odmiennej wersji z r. 1498, przechowanej w rękopisie Biblioteki Z. N. I. Ossolińskich p. l. inw. 1873 (s. 185—187)¹⁾.

W niektórym miesćy bogátem wielkim á ludnym / był sin nie ktorego burmistrzá możnego / który gdy iego rodzyci morowym powietrzym zmárlj sá bogáтым dźdźycem został / ále obyczáiem młódzyentzow nie zwyczáynych / stał sye rozpustny á stráwny / ták iże gdy był we dwudźyestu lat dla iego wielkiej stráwnosćy ono wielkie ijnienie iáko śnieg od slóntza / sol w wodźy / lod od ognjá poczęło gináć / a także be-dátz w tym zbytku stráwnosćy nie szcześliwy pochodźył w onych bogáctwiech / ták iż przyszedł ku vbostwu / potym gdy niemiał nitz opuscýlij go iego krewnij przyiaćyele / opuszczáło go imienie / opuszczáł go też y pán bog / bo iego też był drzewiey opuscýł iż nie chował iego przykazánia / á táko y ludźye y żywióły y wszitko stworzenie było mu przećywno / bo powietrze wielkie dom iego wszystkiego dobrego nápełniony prze wrocýło / y piorun ý-

In civitate quadam opulentissima magna et populosa filius erat proconsulis cuiusdam prepotentis. Qui parentibus suis defunctis peste epidimiae solus heres perdives supermansit. Sed adolescentium more inexpertorum prodigus effectus est vitae dissolutae, ita ut dum aetatis suae annum ageret vicesimum, quemadmodum nix in sole, sal in aqua, glacies in igne, stupa in flamma vorace perdurare consuevit, sic ipse infortunatus in cunctis divitiis defluentibus ad egestatem pervenit. Reliquerunt eum amici necessarii, relinquerunt temporalia. Reliquere videbatur etiam ipse altissimus, quoniam ipsam reliquerat prius. Tam homines quam elementa et omnis creatura ipsi putabantur adversari. Ventus turbulentus deorsum in terram concussit domum suam omnibus bonis repletam; fulgura, coruscationes ac tonitrua deiecerunt ac combusserunt horrea ac frumenta in eis cumulata; pecu-

¹⁾ Opisany przez Władysława Wisłockiego w Roczniku dla archeologów, numizmatyków i bibliografów polskich. Rok 1870. Kraków 1873 s. 174—175 i przez Marcelego Turkawskiego w pracy: Spicimir herbu Leliwa. Lwów 1876 s. 46—48. Oto tekst opowiadania: Erat adolescens quidam in Holandria et variis et multis divitiis affluens filius consulis in civitate potenti ac magnifica, qui defunctis iugulari peste parentibus fratribusque et sororibus unicus mansit amplissimae hereditati superstes, qui ubi libertatem pravam cum divitiis unquam memoratis copiam sibi malorum suadentem nactus esset, cepit ut est adolescentium omnia luxu taxilloque perdere nec non diu noctuque inter meretrices atque lenones comessorum versari; et ut rem brevi verbo complectar, vitam in cunctis obscenam detestabilemque agere. Quapropter iratus tandem illi Deus ultionum

skáwice popalił iego gumna zbo-
że / grad pobił iego bydło owce
woły / powódź wielka pokążyła
role łąki sády drzewá wyrwála
y nie płodnę wczyniła / to wszystko
gdy sye mu dla iego nie czysto-
scy á zhytku przydáło nie miał
żadnego kto by go počeszył ále
od przyaćyół iákoby święty Iop
álbo Tobiasz był násmiewan / po-
tym przyszły istzwowie vpominaiątz
sye długow a nie máiątz pienie-
dzy bralij óyążá żadny niechýał
zań ręczyć bo był opuszczón ode-
wszítkich; á gdy go ták ono wiel-
kie wćysnienie y wielka nędzá
vdráčzáła bedátz smutny spláčzem
mowił sam k xobie / toż ia mam
czýnić nędzny z nednych gdzye
sye mam obroćýć / oto pieniedzij
niemam / przeż pieniedzy dzyś ni-
kogo niemiłuią / kopác nie mogę /
zebrać sye sromám miedzi swoi-
mij znáiomymij nie wiem do kogo
sye mam obroćýć po wpomożenie /
oto y niebo y żyemiá y wszýtkij
żywióły są mi przećywny / oto sye
semnie przyaćyeye násmiewáią /
nie mam żadnego porádzienia y
żadnego wspomóżenia á przeto le-
piey iest iżebych zebrać poszedł
do grobu świętego Iakubá niżli-
bych bedáć w tákim vdręczeniu
miał być w vstáwinym nágábaniu
długow / potym wziąwszy kij mil-
czkiem wyszedł z miástá / á be-
dátz opuszczóny á w wielkim

des et armenta peremerunt gran-
dines; undarun vehementia diruti
aggeribus submersit agros ferti-
les et pascua nec non pomaria
sua eradiavit fructifera et infru-
ctuosa reddidit. Quae omnia licet
sibi acciderent, tamen propter vi-
tae suae petulantiam neminem
habuit consolantem, sed et insu-
per ab amicis veluti sanctus Job
et Thobias irridebatur. Affue-
runt illico creditores montentes
debita sibi persolvi, fugit pecu-
nia, capiunt pignora, nemo fideiu-
ssit, quoniam desertus erat ab
omnibus. Cunque angustiae eum
praemerent undique, ait apud se
maestus lacrimisque perfusus. Quid
faciam miserorum miserimus, quo
me vertam? quid attemptabo?
Nummus honoratur. sine nummo
nullus amatur. Fodere non valeo
inter natos etiam mendicare eru-
besco Ad cuius tandem auxilium
confugiam. Ecce coelum et terra
pariter et omnia mihi adversantur
elementa. Derideor ab amicis. Alie-
nus sum beneficiis ac destitutus
oportunis consiliariis. Melius ergo
mihi est ut me[n]dicus peregrin-
er ad sanctum Jacobum, quam
tantis malis subiaccens inester mo-
lestiis quotidianis a creditoribus.
Accepto igitur baculo clam civi-
tatem exiit et totus desolatus et
contristatus in agro ad deum genu
flexo se convertit dicens.

dominus cuncta eidem adversari fecit elementa, videlicet bestias si-
mul ac homines. Ventorum etenim tempestas tignos de domo tecta-
que decusserat, horrea cum frumento ac bladis fulminibus icta exus-
taeque perierant. Pecora eius oves ac boves a lupis vorata sunt,
praedia eius et quicquid iumentorum adhuc extitit, reliquum villae
simul agri cum pratis aquarum aluvione submersa sunt. Et ut multa
denique paucis efferam ad tantam postremo devenit inopiam ut ne ali-
menta quidem pro victu sibi quotidiano superessent...

smutku pokleknawszy ná rolj
przed miástem obrocył sye do pá-
ná bogá mowiázt.

Na zakończenie niniejszej notatki zwracam uwagę na cyto-
waną już w naszym „Pamiętniku“¹⁾ rozprawę É. Schaumkella p. t.
Der Kultus der hl. Anna am Ausgange des Mittelalters (Freiburg
in B. und Leizig 1893)²⁾.

Ludwik Bernacki.

Z teki bibliograficznej.

V.

W Krakowie ukazał się jeszcze jeden druk Logaua:

De Regina Eli[sabethe] Ferdinandi Roma[norum regis] Filia (Ty-
tuł znajduje się na k. 1 verso nad wierszami).

Druk w 4-ce obejmuje 2 karty, których zewnętrzne strony są
próżne, na 2 wewnętrznych znajdują się 4 wiersze. Pod tytułem
czterowiersz (Chwali jej wielką piękność). 2) De Eadem (12 wier-
szy). Chwali Zygmunta Augusta i Elizę jako semidei i wielkość ich
rodu. 3) De Eadem. (Pochwały z licznymi reminiscencyami klasy-
cznemi, porównania z Junoną, Wenerą. Zna 4 języki:

Haec uno linguas quattuor ore sonat.
Germanam atque Italam Romanae et flumina linguae
Nec minus et voces terra Bohema tuas.

4) Epithalamion. Pochwały młodej królowej i życzenia długiego
szeregu potomków, co się nie spełniło, gdyż Elżbieta już 15 czerwca
1545 r. w Wilnie umarła. W końcu: Georg. Log. F. (Fecit) Hie.
Vie. I. (Impressit). Druk pochodzi, jak widać z treści, z r. 1543,
gdyż 7. maja tego roku córka Ferdynanda I. poślubiła Zygmunta
Augusta, i był dawniej polskim bibliografom nieznanymi. Odkrył go
pierwszy Bauch, l. c. str. 33, wspomina o nim obecnie Estreicher
(Bibliogr. polska XXI, 388), nie podając gdzie się znajduje. Unikat
tego druku posiada biblioteka królewska w Dreźnie w cennym zbio-

¹⁾ Franciszek Krček, Tekst pełny pieśni „Maryja panno szla-
chetna“. (Okruchy hymnologiczne II). Pamiętnik literacki. R. V.
Lwów 1906 s. 218; odbitka poprawna. Lwów 1906 s. 32.

²⁾ O historii „Żywota ś. Anny“ w literaturze francuskiej por.
ustęp w znakomitem dziele Nisard'a (Charles), Histoire des livres
populaires. T. II. Paris 1854 s. 266 i nast.